

Nastanek in vzpon Benetk

Začetek Benetk sega v 5.st.n.š., ko začnejo okoliški prebivalci bežati v beneško laguno. Razna barbarska plemena so namreč namenjena v Rim (Huni - Atila). Leta 476 je konec rimskega cesarstva. Od takrat je beneška laguna naseljena in spada pod Ravenno (Goti). Ko Gote premagajo Bizantinci, pripada Bizancu. V 9.st. si Benečani izborijo avtonomijo in se Benetke razvijejo tam, kjer so sedaj.

Bojevali so se tudi z drugimi mesti in narodi (Turki, Genova) za pomorske pravice in trgovanje (bili so najmočnejša pomorska sila).

Od 10. do 15. st. so Benetke v stalnem vzponu. Potem odkrijejo Ameriko, Vasco da Gamma pride do Indije. Napoleon leta 1797 republiko ukine (kot Dubrovnik).

Najvišjo vrhovno oblast so imeli *doži* (lat. *dux*=vodja, *duce* - Mussolini). Bili so voljeni, njihova funkcija je bila dosmrtna.

Daniele Manin je sredi prejšnjega st. poskusil obnoviti Beneško republiko.

Italija ima površino 301054 km², več kot 60 milijonov prebivalcev in gostoto 181 preb. na km².

Benetke imajo ponoči 80000, podnevi pa 400000 prebivalcev, ker pridejo preb. Mester. Površina Benetk je 7062 km², dolžina (V-Z) je 4260 m, širina (S-J) pa 2790 m.

serenissima = najjasnejša (sereno = jasno)

reggione = regija (120)

friuli = *Julijev trg* (lat. *forum*, *lulli*), postane mesto - *civitas forum lulli* ⇒ *^*edad

Venezia, veneno (Veneti - ilirsko ljudstvo od 6.st.pr.n.š.)

Venetska teorija pravi, da Veneti niso Iliri, pač pa Slovani, a v 6.st. so v to dvomili.

Zagovornik Matej Bor je prebral venetske tablice - iz slovanskih korenov (potreboval je 20 let). Ta teorija ni doživela velikega uspeha.

Laguna:

- kopno Terra Ferma (stalna tla)
- podolgovata otoka Lido in Pellestrina
- reke Brenta, Piave, Sile : imajo plitva tla (0,5 m), zato morajo poglobljati kanale
- tri odprtine proti morju: Lido di Chioggia, Lido di Venezia
- otoki: Burano (znan po čipkah), Murano (steklo), Torcello (ima srednjeveški trdnjavi)

Veter grecale prinaša poplave - poplavi Markov trg s cerkvilo, zato tla niso ravna

Povezava Benetk kopnim:

- cestni most - Ponte della Libertà - most svobode je nastal leta 1933, dolg je 4070 m, širok pa 20 m. Konča se na Piazzale Roma
- železniški most - Ponte della Ferrovia - železna cesta z dvotirno železnico je nastajal od 1841-1846 in je dolg 3601 m

Na začetku tega st. sta se razvili 2 predmestji: Mestre, Marghera. Benetke so staro mesto, ker mladi že 50 let odhajajo v predmestja zaradi visokih stoškov in vlažnih hiš.

Kanal Grande (v obliki črke S) deli mesto na 2 dela, vsak del pa se deli še na 3 dele ⇒ *sestiere* (šestinke). Na 6 delov je razdeljen zato, da so pobrali več davkov, ki so jih rabili za vojne.

Pod kanalom Canale della Guidecca leži otok Isola della Guidecca (geto). Tja so stisnili @ide in jim omejili gibanje, saj jih imajo za Kristusove morilce. V mestu jih vseeno imajo, ker so bogati, dajejo posojila

Rio - manjši kanali (180). V prejšnjem st. so naredili mostičke, prej so se peljali z gondolami. Po številu mostičkov so na 4. mestu na svetu (400):

1. Hamburg: 2428
2. London: 850
3. Amsterdam: 450
4. Benetke: 400

le Calli - ulice

Fondamenta - ulica ob kanalu

Vzhodno od Isole della Guidecca je otok Isola san Giorgio Maggiore - otok sv. Jurija Velikega. Na njem stoji cerkev San Giorgio Maggiore.

Na otoku Isola san Michele so pokopani meščani, nekaj dožov pa je z ženami pokopanih v cerkvi sv. Marka. Sedaj ne služi več kot pokopališče. Sveti Mihael je nadangel, ki po smrti tehta tvoje greha.

Ca d'oro - zlata hiša (ca=hiša, d'oro=iz zlata) je najbolj znana palača, fasada je pozlačena.

Fondaco (Fontego) dei Tedeschi - nemško skladišče trgovske robe, prenočišče
Fondaco dei Turchi - turško skladišče (lat. fons=izvir)

Accademia - najprestižnejša galerija

Trje mostovi čez Canal Grande:

- Ponte della Ferrovia (po postaji) ali Ponte degli Scalzi (po cerkvi poleg - Chiesa degli Scalzi - cerkev sezutih, ker so avgustinci, rodovniki hodili bos) pri postaji Stazione Ferroviaria
- Ponte Rialto (riva,alta=visoka obala ali rivus,altus=visoki potok; aqua alta=visoka voda)
- Ponte dell' Accademia pri Accademii je lesen, prva dva sta kamnita

vaporetto - vaporet je vodni avtobus, ki pelje po večjih kanalih.

gondola - dolžina: 11,5 m, širina: 1,4 m, danes jih je 500, nekoč 10000

motoscafo - motorni čoln

Cerkev Santa Maria della Salute

Arhitekt cerkve je Baltasare Longhena, zgrajena je bila leta 1631.

Ima baročne elemente: volute - polžki (lat. polž) na kapitelih jonskih stebrov.

V Benetkah je razsajala kuga, okuženim so z deskami zabili vrata in okna. V spomin na odhod kuge so zgradili cerkev Santa Maria della Salute - sveta Marija od zdravja. Vsako leto postavijo 4. most za procesijo.

Atributi - zaščitniki

Lev s krili je simbol moči - simbol benetk.

[tirje evangelisti z atributi:

- Marko: lev
- Janez: orel
- Matej: angel
- Luka: bik

evangelij - blagovestje, Kristosova biografija (gr. ev = dobra, angelion=vest)

Lev s krili drži pod taco knjigo. ^e je knjiga zaprta, pomeni, da so Benetke v vojni, če je odprta pa pomeni mir.

Napis na knjigi:

Pax tibi Marce evangelista meus.
Hic requiescit corpus tuum.

Mir s teboj Marko, moj evangelist.
Tukaj naj počiva tvoje telo.

Marko je živel v 1. st.n.š. v Carigradu. Nekoč je prespal v beneški laguni, prikazal se mu je Bog in rekel: "Mir s teboj Marko, moj evangelist. Tukaj naj počiva tvoje telo.". Zato so ga hoteli imeti pri sebi. Ukradli so ga v Aleksandriji in šli mimo turške carine, ker so dali sakofag pod svinjsko meso, ki ga Turki ne marajo.

Pred krščanstvom so pogani častili bogove, zato so namesto njih postavili svetnike, da bi častili njih.
Markov god je 25.4., na ta dan so pogani častili Robigusa.

Zvonik cerkve sv. Marka

Zvonik je iz opeke, ker je kamna malo. Kamen se je uporabljal samo za portale, okna, stavba iz kamna pomeni prestiž. Gradili so ga od 888 do 912, 1156-1173. Leta 1902 se je podrl zaradi slabih temeljev in topovskih strel, s katerimi so pozdravljali prihajajoče ladje. Na srečo se je sesedel sam vase in ni poškodoval okolice. Ponovno je bil zgrajen 25.4.1912. Visok je 100 metrov.

campanile - zvonik (la campana=zvon)
kvadratni tloris (zvončnica) - beneški tip zvonika
osemkotni tloris - oglejski tip zvonika

Torre dell' orologio - stolp z uro je renesančna stavba, ki jo je načrtoval arhitekt Mauro Codussi. Pod zvonom je lev s krili in knjigo, pod njim ura, pod uro pa so *Mercerie* - delavnice in prodajalne.

Doževa palača je gotška stavba. Fasada:

- gotsko krogovičje - deteljice, med njimi obok (trollist)
- šilasti obok

Porto della carta - papirnata vrata so vhod v doževo palačo. Pred njimi so pisarji nepismenim pisali razne pritožbe in prošnje. Levo in desno od portala s kipi je ukrasni stolpič - *fiala*.

Pijani Noe - gotški kip diagonalno od vhoda:

Noe se napije in sleče do nagega. Prvi sin se mu posmehuje in pokliče svoja brata, da bi se zabavala še ona. Brata pa se mu ne smejeta, ampak ga pokrijeta. Ko se Noe strezni, prekolje prvega sina, ki predstavlja kananski narod.

Adam in Eva - gotški kip:

Figuri sta trebušasti, ker še niso poznali anatomije.

Maska je bila del papirnatih vrat. Vanjo so metali ovadbe zoper someščane (moraš se podpisati in imeti dve priče).

koridor k Pozzi - zapori:

spodaj so bile podgane (blizu vode) zgoraj pa je bilo vroče zaradi svinčenih streh.

Piombi - svinec

kip tetrarhi

Tetrarhijo=štirivladje je uvedel Dioklecijan malo pred 300 n.š. Zaradi prevelikega cesarstva ga je razdelil na V in Z del, vsak je imel dva cesarja (Avgustusa in Cesarja):

	Vzhod:	Zahod:
Avgustus:	Maksimiljan	Dioklecijan
Cesar:	Konstancij Kler	Galerij

Tetrarhija je vladala samo 20 let in ima tri upodobitve: kipa v Benetkah in Vatikanu, mozaik na Siciliji.

Kip je narejen iz rdečega porfirja - trden kamen, ki so ga uporabljali samo za kipe in sarkofage cesarjev.

Ponte dei sospiri - most vzdihljajev:

Most, ki povezuje Doževo palačo in zapore, je bil zgrajen leta 1602. Arhitekt je bil Antonio Contin, ki je načrtoval tudi Rialto.

Imenovali so ga renesančni umetniki: Ko je šel obtoženi v zapor je zadnjič pogledal sonce in vzdihnil. V zaporu je bil tudi Cassanova.

Baročni elementi:

- volute
- pilastri (pravokoten izstop z bazo in kapitelom)
- tranzene (okni s kamnitimi rešetkami)
- levja glava
- portreti benečanov levo in desno od levje glave

Glavni portal Markove cerkve

Tri loke je izdelal Benedetto Antelami od leta 1235 do 1265.

1. lok je najmlajši in največji:
 - spredaj: Kristus s preroki
 - spodaj: dela Benečanov
2. lok (pod mozaikom):
 - spredaj: čednosti in blaženosti v obliki ženskih figur
 - spodaj: dela po mesecih (12 podob)
3. lok (nad vrati):
 - spredaj: človek od mladosti do starosti (figure)
 - spodaj: Gea (Zemlja), ocean (okeanos), vmes živalske figure

Cerkev sv. Marka

1. Markovo cerkev začnejo graditi leta 832, 3. Markovo cerkev pa leta 1063. Letnica gradnje 2. cerkve ni znana.

Prerez kupol je polkrožen, so iz opeke, na notranji stani so mozaiki, krite so s svincem. Pred Markom je bil zaščitnik cerkve sv. Teodor.

Stebra iz cerkve sv. Saba iz Acre (izrael) sta sirijsko delo, nastala sta v 5.-6. st.

Mornarji so sv. Marku nosili razne darove (ogomno kamenja).

Tloris cerkve sv. Marka je grški križ - centralna stavba.

Narteks - preddverje - lat. porticus: prostor pred cerkvijo, kjer so čakali nekrščeni, bili so varni pred dežjem. V narteksu je šest kupol, v cerkvi pa pet.

Slika z lokov: Hromec

Ko so zgradili Markovo cerkev, so jo vsi hvalili. Neki arhitekt pa je govoril, da lahko naredi še boljšo. Dož ga je zato zaprl, tepel in mučil.

Geneza - krščanska različica stvarjrnja sveta (najjužnejša kupola v narteksu - mozaiki)

najmanjši krog: sv.duh - ptič v megli

1. dan: Bog loči svetlobo od teme (1 angel)
2. dan: Bog loči kopno od morja (2 angela)
3. dan: Bog ustvari rastline (3 angeli)
4. dan: Bog ustvari sonce, luno, zvezde (4 angeli)
5. dan: Bog ustvari živali (5 angelov)
6. dan: Bog ustvari Adama in Evo
7. dan: Bog počiva

Izvirni greh: Bog je Adama in Evo postavil v raj, vendar jima je prepovedal zaužiti jabolko. Kača pa ju je prepričevala, naj ga vzameta, zato sta ga poskusila. Od takrat mora človeštvo delati v potu svojih rok, ženske imajo za kazen bolečine pri porodu.

Zgibanka: bog ustvarja Adama - Adam - glineni človek

[tiri figure upodabljajo štiri rajske reke: Fison, Gehon, Evfrat, Tigris]

Markovo mučenje

Bog vdahne Adamu dušo:

Gol Adam in Bog, vmes krilata figura - duša

Kupola je bila narejena v letih 1216-1220.

Serra fin - najvišji angel, ki pušča za sabo ognjeno sled (meteoriti, utrinki)

Kristus:

- grški - golobrad
- sirski - bradat

Benetke

Sestavljajo 110 -120 otokov. *Piloti* so hlodi, zabiti eden zraven drugega, ki so jih prinesli z Istre, na njih so postavljene stavbe.

Hiše so iz opek, gotika tudi iz kamna.

Arkade: monofora, bifora, trifora, kvadrifora, galerija, arkadno pročelje ali arkadni hodnik

piazzetta = *piazzella* = *campo* = *piazza* - trg

Za Rialto so potrebovali 20000 pilotov, ki so trdni kot beton. Ker valovi butajo ob njih, se ugrezajo.

Canalezzo = Canal Grande (ljub.)

Dogana - carina; na njej je kip Merkurja (zavetnik trgovine)

Procuratie - prokuracije - oskrbniki cerkva (let. kurare = zdraviti, skrbeti za nekaj)

Procuratie: vecchio - stare prokuracije (S), arhitekt Jacopo Sansovino

nuovo - nove prokuracije (Z)

nuovissime - najnovejše prokuracije (J)

San Giorgio Maggiore

baročni arhitekt Andrea Palladio

na Lidu je beneški filmski festival (zlati cekin)

Zecca - kovnica zlatnikov (cekini), arhitekt Jacopo Sansovino

del pristanišča Riva degli Schiavoni

monolit - 2- lev

- sv.Teodor (zmaj)

Piazzetta san mArco - pot od stebrov do cerkve

Libreria Marciana (leva) - Jacopo Sansovino (prej Libreria vecchia)

Renesančni elementi:

- polkrožni obok
- girlande, frizi
- težnja po horizontali
- jonski, dorski stebri

Doževa palača (desno):

Gotski elementi:

- vertikale

- šilasti obok
- gotsko krogovičje

Riva dell Sciavoni - slovanska obala

Kapiteli:

UULPIS - lisica

LUPUS - volk

LEO - lev

URSUS - medved

MUSIPUL

CHANIS

APER - svinja

GRIFO - grifon ali grif - lev z orlovo glavo in krili

Quattromori - tetrarhi - štirje temnopolti

Imajo ornamentalne gobe (okrasne), visoki so pr. 1,2 m.

Za njimi je zakladnica Markove cerkve

stebra iz akre

fons, arbor vitae

fiala - okrasni stolpič

Papirnata vrata

Na vrhu je kip pravice z lestvico in mečem. Pod njim je sv. Marko v Medaljonu. Nad vhodom je lev. nepravilen kontrapost

kipi se pojavljajo v edikulah

križna roža - nedokončan steber, levo in desno od glave

levje glave

pav - prisposodba za nesmrtnost duše

Najstarejši napis v venejščini iz 13.st.

6 edikul

Porta san Alipio - stranski portal (mozaik) kaže crkev iz 1063

Piazzetta dei Leoncini (trg levčkov)

sedes vacua - prazen prestol (okrog ovce, 6 apostolov)

gr. etoi masia

akapokopalipsa - konec sveta iz 8.st.

Porta dei Fiori - rožna vrata

razmerja so porušena zaradi pomembnosti (1. Kristus, 2. Marija, 3. Jožef)

Sarkofag - tisti, ki žre meso (gr. sarks=meso, fagein=žreti) Daniele Manin- za 1 leto b.repub.

4000 m2 pozlačenih mozaikov

Marija z Jezusom

Bizantinski vplivi:

Marija ne gleda Jezusa

Temno (modro) ogrinjalo

2 blazinici (zadnja, noge)

tla:

Inkrustacija - kamen v kamen (veliki umetniki)

opus sectile - enaki kosi kamna

opus vermiculatum - različni kosi kamna

Mozaik Marije - najstarejši v cerkvi (1112)

Glavna in binkošna kupola

ambon - prižnice (evangeliji in pisma)

ikonostas - oltarna pregrada - naslikane so pravoslavne cerva (V), ki so jih prevzeli.

Križanje iz bron in srebra je naredil leta 1393 Jacopo di Marco Lenato, Marijo, Marka in 12 apostolov pa leta 1394 Jacobello in Pier Paolo dalle Masegne

Pala d'oro - zlata tabla
na njej je 2500 draguljev
cloisonne email - način delanja te table
silicij (Si), kalijev karbonat (K_2CO_3), svinčev stearat, boraks, zemeljske barve

To stališ pri 700 - 900^oX in nalivaš v pregradice.

1. pala: 976 - 978, ko je bila uničena v požaru
2. pala: 1342 - Joas de de Bonensegna

Ikonografija: v največjem medaljonu Kristus
4 evangelisti, 12 apostolov, 12 prerokov(spodaj), 12 (6+6) apostolov
okrog so prizori iz Markovega življenja in uničenja
nadangel Mihael

1. Kristus na oslu
 2. Kristus v predpeklju
 3. križanje
 4. vnebohod
 5. binkošti
 6. Marijina smrt
- poprsje in glavice na okvirju

Baldahin - motivi iz marijinega in kr življenja, pod njim je sarkofag sv. MArka
kripta - največja skrivnost cerkve (gr. kriptin=skriti), jo poplavlja

Krogi - imaš občutek, da se vrtijo, ker so eni izočeni, drugi vdrti.

Pozzo (vodnjak)

Cerkev nate vpliva s svetlobo, tišino, velikostjo, petjem
melizmatika - en zlog poješ tako, da uporabiš več tonov
silabika - 1ton - 1 zlog
Adrian Willaert je zbor razdelil na dva dela, nato na štiri.
cori spezzati - zbor začne peti, drugi tiše.
Povzel ga je Gallus

Konji

so rimsko delo iz 2.st., pripeljali so jih iz Carigrada. Stali so v Konstantinoplu na cirkusu - spini (stena, okrog katere so tekmovali konji).

Konji so votli, iz pozlačenega bron. Bron je prevlečen z 2ym debelimi lisiči zlata.

Bili so del večje kompozicije z vozom.

Zgodba:

Konji imajo ovratnice, kjer so visele maske. Bila je prerokba: Ko bodo konji zapustili Benetke, bo to mesto propadlo. Napoleon je konje odpeljal v Pariz, vendar so se vrnil, a brez mask.